

բութիւնը կատանայ, մանաւանդ կարծաւ զարկելու ժամանակ: Եթէ որքաւ գէժ խաղայ՝ երեխայի մարմնու վրայ խաչ կը նկատուի, եթէ քրդու գէժ խաղայ՝ վերջը կը տանկանայ, եթէ իշու գնձ խաղայ՝ տիմար կլինի: Սովորական խառակութեանց մէջ մէկի տիմարութիւնը ծաղրելու համար, կտան շիշու գէմն է խաղցի», — եթէ տգեղ լինի, կասն ար ինչ տգեղ մարդու գէմն է խաղցի, և այլն:

Ծ Ո Ւ Ն Ո Ղ

Ըրբ կնոջ ծննդեան օրերը կը լրանան և երկունքի ժամանակը կը մօտենայ, կինը աքաքալով կանոնց շրջանի մէջ կը յարսնէ՝ որ ինք ցո- է. խկոյն քաթի (գայեակ) կը հրաւիրեն, որ առանձնացնելով կինը՝ շարունակ պտտել կուտայ, որովհետեւ նստիլը հեշտամնութեան վնասակար է: Կը պտտահի որ կինը մի քանի օրեր ցաւով կը տանջուի և զգուար չկազատուի», այդպիսի պարագաներուն՝ երբեմն հրացան կար-ձակուէր երգիքից ներս. իսկ հիմա ողջախոհ ճանցում մարդու *) խոնջանը կը տանեն կնոջ վրայ. նաև քամակի կողմից կը շալակեն կինը և զգուշութեամբ կը շարժեն, ախուհետեւ ծռւի գեղեցիկ զարկած՝ կը ծնի երեխան: Այս տանջանքները տեսնելով Աստուած, կը գլխայ նորա զրութեան վրայ, և քու որ այս ժամին ինքրի, լսելի է Աստու հո:

Եթէ երեխան թմբած կամ կլտամեա լինի, խկոյն ստաջրի մէջ կը գնեն և ոտքերու տակը կը տփտփեն (թեթեւ հաբաւեւ), եթէ բոլորովին ընդարձացած լինի, երեխայի ընկրէ՝ որ պորտի միջոցով կպած է փորին, կրակի մօտեցնելով կը տաքացնեն և շփելով պորտը տաքութիւնը կը տանեն գէպի մարմինը: Իսկ եթէ առողջ ծնի, խկոյն աչքերը կը շփեն, քթից կը փչեն որ օդը ներս վազէ, ապա տատմէրը առնելով մկրատ կամ դանակ մի չորս մատ երկայնութեամբ պորտը կը կտրէ, յե-

) Անպիսի մարդու՝ որո բարոյականութիւնը երբեք կապածնի եղած չէ, և ինչպէս ժողովուրդը կասէ՝ խոնջան վրէ հարամի չէ արձակած, այսինքն իւր անկողնից դատ ուրիշը չէ գիտցած:

սոյ մնացածի ներքևը՝ փորի մակերևույթի վրայ, մնացող թելով կը կապէ, որ ինքն իրեն մաշուելով մէկ քանի օր յետոյ կը կտրուի, կտրելուց զինի շորի կտար արելով կը գնեն պարտի արմատի վրայ՝ որ լաւ խաբէ և վերքը առողջանայ *):

Պարսն ու բնկերը հոշի տակ կը թաղեն, իսկ շատերը միայն պարտը չորացնելով կը պահեն որ չարչիւնորու (մանրա-Վաճառ) տուրքակը ձգեն, որպէս զի երեխան հարուստ լինի. պատի գլուխ ևս կը թաղուի, բայց չգիտցուի ինչ նպատակով:

Եթէ պարտ կարող տառամէքը բարի բնուորութեան տէր է, երեխան ևս բարի կլինի, և բնդհակառակը, դորա համար երբ երեխայ մի շոր լինի՝ պարտ կտրուի յիշոց կուտան: Կը հաւատան որ պարտ կտրելու ժամանակ թէ լոց ու կոծ պատակի, երեխան անբախտ կը լինի: Քարունակ ձախարդութեան հանգիստը մարդը սովորութիւն աւել տալու ճիշտ է նիւ իմ պարսն է հըմալ կտրուի:

Առհասարակ անդրանիկ ծնող կինը ազն (խեթ) կուտանայ. սանջուն կտրելու համար մալը և աղջիկ ետքն անգամ կը պատեն ծննդականի բոլորը, յետոյ պարսն մի փաթութելով կնոջ բոլորտիքը, պատող կինը մանգաղ մի կառնէ. ձեռքը և սորա աղջիկը կը հարցնէ.

«Մամօ, ինչ կէնիս».

— Տղացիանի սանջուն կը քաղիմ, կը պատասխանէ մալըը:
(երեք անգամ)

Նորածինը եթէ արու է մեծ ուրախութիւն կը պատճառէ բնտանիքին, մանաւանդ կինը առանձին հպարտութիւն մի կարտաբարտէ դէմքի վրայ ողջ բերելուն համար. թէ և պատուները բարեբախտութիւն կը համարեն որ «Երբեք ոչ ոք» և անդրանիկից յետոյ ծնողները արու լինին:

Երեխայի պարտը կտրելուց յետոյ, աղացկանը՝ (ծննդական) իւր ծննդաբանից, որ սովորաբար ախտներու գլուխը կը լինի, տան բերելու ժամանակ, ձեռքը երկաթէ շիշ մի, կուտան և, զոնէ դուռ անցնելու պահին «Յիսնա-Քրիստոս» կը մրմնջեն

*) Եթէ պարտ անմիջապէս արմատից կտրուի, աղջիկները դուրս կուգան և երեխան կը մեռնի, ինչպէս փոքր ցոյց տուած է:

և երբորգութեան անունովը կը խաչակնքեն: Տղացիանը տեղ աւ բարձով կը պարկեցնեն, երեխան իւր փաշուշքով (խանձաբուր) փաթաթան կը դնեն մօր աջ իւշէն գետնէ վրայ մինչև մկրտուելը, բայց մայրը պարկած ատեն երեսը յետ իւշէն էլ գտնէ: Տղացիանի գլխու տակ անպատճառ կը դնեն մի համալի, մի գետնի և ուրիշ երկ-ժէ խորհրդ, որ շուրհէր չմօտենան: Երկիւզած տատմէրը ալ ժամանակ քթի տակից կը պտտայ հետեւեալ ազօթքը.

«Եկան սարով, եկան ձորով,
Եկան իրեք կանանց կապով,
Մէկն է Յիսուս, մէկն է Փրփառոս,
Մէկ՝ Ջնդանեց ? Ասուածածին *):
«Երեշտակ գէմ դիպաւ բարով,
— Դեր **) կերթաք յաւէջ բարով,
— Կերթանք զուռնի հիանդին,
— Ջիննիլ ***) բերինք բոլոր պատին,
— Իրեք բեռն կէր էն խաչին,
— Մէկ սիրտ աստանին.
— Մէկ՝ բերան գէլ զազանին,
— Մէկ շուռ գայ կէս գիշերին,
— Իսկ նստի վերև քոյրի,
— Բալնիք թալէ վերև բարձին,
— Ջուր գայ գայոց ****) Քրիստոսին,
Պահապան հրեշտակ, պահապան եղնիս».

Խառութեամբ կը պատուիրեն տղացիանին՝ որ պարկած տեղից լինէ և ամենեւին չնստի, որպէս զի Դիւց յաւաքանայ:

Տղացիանի համար կը պատրաստեն ամենից առաջ իւրնով — գուր, — լիք ճաշ, յաւաքի, քնով կամ իւշով տապակած — տէրով, — եփ և ալիւն, որոնք՝ տատմօր ասելով, փորը կը գտնեն և օգտակար ազդեցութիւն ունին ծննդական զօրծարանաց վրայ:

Մօտիկ ազդականներ, բարեկամներ, զրացիք և մանաւանդ տղացիանի մայրը պարտաւորութիւն կը համարեն նման օգտակար կերակուրներով պատուել ծննդականը, շնորհաւորել

*) Ասուածածին ա. Կոյս Մարիամը: **) Ուր: ***) ձիթայ: ****) Դարուս !

նորա աջող ծնունդը և բարեմաղթել նորածնին երկար ուժ ու արեւ:

Եթէն որ շարունակ տղացիանը պատկած կը պատուի և վերեւ լինուած կերակուրներով կը կերակուրի, ցերեկով ամենեւին դուրս չիկներ, միայն երեկոները, և այն՝ ընկերակցող կանանց հետ, ձեռքը երկաթ բռնելով և զանէ զուռ անցնելու ատեն լսատու ահաւեր լինելով:

Երկրորդ օրից սկսած՝ տատկերը ամէն օր երեխան տաշտի մէջ դնելով զաղջ ջրով կը լողացնէ և, լողացնելուց թառայ, երեխայի բոլոր անդամները մէկ առ մէկ կը քաշէ և կը շփէ կանոնաւոր ձև տալու համար, վերջը զլուխը ձեռքերու մէջ բռնած կը բարձրացնէ և կը ցածացնէ երեք անգամ ասելով.

Թեթփաջբիկ

Իհրկէն վզիկ:

Թեթփաջբիկն ևս նորա համար է, որ երեխայի վիզը կարճ չմնայ կամ ծռվիլ չլինի. ապա երեխան գրկած կը հանէ զուռս, զառնալով զէտի ազօթարան խաչ կը հանէ և կը վերադառնայ տղացիանի մօտ, ապա տղացիանից կը հարցնէ երեք անգամ.

«Ես իմ Թեթե, Թէ գու».

— Ես իմ Թեթե, կը պատասխանէ տղացիանը.

«Աստուած հօրով մօրով քոջցու» կասելացնէ տատկերը և երեխան կը գնէ մօր կշտին:

Եթէ այդ ժամանակ՝ երեխայի հայրը (տաղին անգամը լինելով) ներս մտնէ, 1) երեխան կը տանեն հօր շարակը և կը գնեն իւր տեղը, 2) եթէ հայրը չընդունէ՝ դուրս կը հանեն և ներս կը բերեն և 3) երկաթի կտոր ջրի մէջ ձգած՝ երեխան կը լողացնեն, որպէս զի ~~իւր~~ չլինի:

Խոնկա *) և կնուկ

Ընդունուած է երեխան անկնուեք չթողնել 7 օրից աւելի (բացառութիւն կը կազմեն տկարները), որովհետեւ չը կընթուածը անտուրը է: Մկրտութեան օրից մէկ երկու օր առաջ տատկերը կը հրաւիրեն, որ սանամօր կողմից ընծաներ տանէ

*) Խոնկանն է՝ քնի, որ կը նշանակէ խոն, ասեցէ ընծայն նմանեցնելով քնի խոնի:

կնքաւոր. ալդ ընծաները կը կոչուեն խնւ, որ սովորաբար մաղի մէջ կը գնեն, երեսը եւէտու (զլիտ կապոց, փաթթոց) կը ծածկեն և, տասմէրը զլիտ վրայ դրած կամ քովքնդի բրու-նկով կը տանէ կնքաւոր տուն, իմացնելով որ պատրաստուի ընտանիքի տեղամեկնէն մէկն ու մէկը տուր (կնքաւորը) զառ-նալու: Գիւղական խոնջան կը կազմեն.

4—5 գոյգ նախշուն բուն (գուլբայ)	10—12 զուրուշ
2—3 սախ (սունապան)	10—15 "
1—2 նախշուն արախիներ	5—10 "
Մրդեղէն	2—3 "
6—7 գաթայ	6—7 "
33—47 "	

ժառանգապէս 3—4 ուսրի:

Տասմէրը կտանայ քաւորից 2—3 դրշ. կամ նոյն արժողու-թեամբ ալիւր, ցորեն և այլն. իսկ սանածոր կուղարկուի խոնջայի փո-խարէն, եթէ հարուստ է քաւորը կամ առաջին ծնունդն է սանահօրը, մի երկնք, կամ մի ոչխար (60—40 զուրուշ արժողութեամբ), իսկ փաք-րիկ սանիկին շապկացու՝ 3—4 արշին լիթ (բասմա, տգածոյ), թէև ամէն անգամ պատկերուն սանամէրը պարտաւոր է խոնջայով իւր քա-ւորը պատուել, բայց սա միայն առաջին ծնունդին վերոգրեալ կամ նման ընծաները կուղարկէ. Յաջորդ ծնունդներուն ընծայ կամ կու-ղարկէ յնչին բան մի, կամ բնաւ ոչինչ յուղարկէր:

Մկրտութեան ծէսը շատ անշուք կանցնի՝ ի գիւղեր, Հրա-ւէր, կնքաճաշ չեն պատահեր կամ քիչ կը պատահեն: Արե-խան մկրտելուց թնոյ կը յանձնուի տասմօր, որ՝ եթէ կնքա-ճաշ պատահի, միասին կը վերապառնան Հիւրերի Հետ քա-ւանան և քաւորը սանահօր տուն. տասմէրն փաշուլքը կը տանէ և կը գնէ իւր նախկին տեղը մօր կշտին. բայց այս անգամ հօշ վրայ, ըստ ոմանց մեռոնի սրբութիւնը յարգելու համար և, ըստ ոմանց «Հապար չար՝ աւ բարի կայ էն ոքի» (այն պատճառով). թէև մաղի վրայ ևս շատ չեն թողներ ու-ղեւ զէ ծօղիկ շաւ լիւնէ: Տան մէկ անկիւնը կը պատրաստուի գեղջուկ սեղանը, որու վրայ դրուած ժաշ (կորկաս) փշա, յա-յիւ, քաւի և այլ կեբապուրներով կը պատուեն Հրաւիրածները. բայց ոչ թէ քաղաքացոյց նման մի քանի կեբապուրներ մէկ անգամ կը զարաւան սեղանի վրայ, այլ վերոգրեալներէն մէկ՝

կամ երկու տեսակը: Դիմի արդէն գաւառի մէջ չճարուեր, և օգին էլ խիստ սակաւ կը գործածուի:

Մկրտութեան Համար քաւանան կտրական վարձք կրտանայ քաւորից 5 զուրուշ, բայց երջանիկ է՝ եթէ կանխիկ գտնէ 2—3 զուրուշ ևս մեւք բերել կարողանայ. արդ 5 զուրուշիկը շատ անգամ ապագիկ կը մնայ, քանի անգամ լանձնարարութեամբ ուզելուց յետոյ կը տեսնէ որ ~~նոց~~ չկայ, փոխարէնը մի խաւց իսկ կամ մի խաւց յետ կը պահանջէ իւր անասնոց Համար, և եթէ տքա ևս չլինին՝ կը սպասէ մինչև կալոցին 1—2 կտա մեւք բերելու. բայց շատ անգամ այս ևս չլաշողեր և քաւանաքի առնելիքը կը մնայ բուն ~~պոռ~~ի:

Եթեմերորդ օրը տատմէրը կուգայ երեխայի շորերը փոխելու և վերջին անգամ լողացնելու, և ստանալով վարձք 1—2 զուրուշ կամ կտա մի ալիւր կերթայ, այնուհետև տատմօր պաշտօնը կը կատարէ տղացիանի կեսուրը կամ մեծ տէգերկինը. որոնք իբրև փորձառու մայրեր՝ երեխան ամէն օր մինչև քաւատունքի լրանալը, կը լուսանան և ռապոնի փոխարէն Հակիթի զեղնոց կուտան զլիսու վրայ, և թեթեւաշրջիկը աննուց յետոյ կը փաթաթեն իւր շորերովը ու կը քնացնեն:

Քաւասունքի մէջ պահուած սովորութիւնք

ա) Կրօնական պարտքը և անձի առողջութիւնը յարգելու Համար ամուսինները քաւասունքի մէջ իւրեանց անկողինը սուրբ կը պահեն:

բ) Ծննդեան օրից մինչև քաւատունք լրանալը, տղացիանը ցերեկով զուրա չպիտի ելնէ, ալ միայն երեկոնները և այն ընկերակցող կանանց հետ, որոնք գտնէ զուս անցնելու տառն պարտաւոր են «Աստուծոյ անունը» տալ: Այս երկու սովորութիւնները Հետզհետէ թալանալու վրայ են:

գ) Երկու կին երբ միաժամանակ՝ կամ մի քանի օր յետ ու առաջ ծնեն, նոցա ~~ստորաշնորհները~~ էլ իսկուսի իւր. այս պարագային եթէ մի կնոջ ալըր միւսի տան քովը անցնի, կամ տունը երթայ, վերջնոյս երեխան իբրեւ ~~մեծ~~ կը լինի. պարտաւոր է առաջինի կինը վերջնոյս երեխան ծննդնել, եթէ զա-

նայ՝ ծածուկ կոխած քոտ երեխայի շորերը կը տանեն և ճիծ տայը զլացող կնոջ երգիքից ներս կը թռթռվեն:

դ) Մխաժամանակ երկու տղացիան խնամող տառմէրը, երբ մէկի մօտից միւսին երթայ, վերջնորս երեխան մինչև տան գոռը տատմօք առաջ կը տանեն և, առ զբերելով կը տանէ ներս գնելու իւր նախկին տեղը որպէս զի կոխածք չլինի:

ե) Փառաունքի մէջ երբ հում միս զրտից ներս բերեն, երեխան զուրս կը հանեն և բերելով երեք անգամ մօր վրայ կը դնեն և կը բարձրացնեն որպէս զի կոխածք չլինի:

զ) Փառաունքի մէջ եթէ տղացիանի գանով մեռել անցնի, երեխան զուրս կը տանեն, որ ցաւ երթայ ննջեցեալի հետ. եթէ երեխան քնած լինի, շորերը կը հանեն զուրս և թափ կուտան մեռելի ետեւից:

է) Փառաունքի մէջ հօր շորերը երեխայի վրայ չպէտք է ձգել, որպէս զի իւրջուի^{*)} չլինի:

Գնալելով այս նախազգուշութեանց, երեխայք շատ անգամ իւր-իւրեք կը լինին. իմանալու համար թէ արդեօք ինչից է առաջացեր, եթէ տուն ման գալով դրամ կը մուրան և արդ դրամով մօմ կը գնեն, մօմը հալելով իրիկի գլխի ծակի միջով կը թափեն ամանով լիք ջրի մէջ, եթէ հետէ յետո՛ւ՝ կոխածքը մեռելից է և 1) հետէ գերեզմանի լքոյ կը լողացնեն, 2) պառնած մարդաց գերեզմանի մօտ կը տանեն և ջուր կը լցնեն գլխուն: Եթէ մօմը ջրի երեսին շաւ կերպարանք տաացու՝ շաւ շաւհանի մէջ կը լողացնեն:

Կարծելով որ լուսնական Նոր ու Բալթի երեխայք կը հիւանդանան, քառասունքից թոտայ երեխան կը հանեն լուսնի առաջին եղջիւրի ներկայութեանը ասելով. «նոր, նոր, թաժա թաղաւոր, իզա(այս) ու իզա գլուխ, իզա գլուխ իզա ուն, փոփոխակի երեխայի գլխուն ու և ուսուն գլուխ ասելով կը շրջմըջեն այս ու այն կողմը, որպէս զի չսկաքանայ. արդ հիւանդութիւնն ևս կանուանեն Նորեկոյ^{**)}:

Նորեկոյը կտրելու համար զբամ մի կուտան քաւանալին

*) Տես Կիւանդութեանց բաժինը—Իւրջուի.

**) .

—Նորեկոյք.

որ պատարագի ներկայութեանը զնեղով կիսալուսնի ձևով կը կտրէ, որ կը կախեն երեխայի վրից:

ՄԱՆԿԱՏԱԾՈՒՅԻՆ

Մկրտութիւնից անմիջապէս թնոյ Հոգ կը տարուի որ երեխան Հանգիստ քնանայ. երեխան քնացնելու Համար զիւրացիք ունին 1) օրոց (օրօրոց) և 2) ճգօր²⁾. օրոցի կամ ճգօրի մէջ կը զնեն թանձր բարձանման մի տապրակ որու մէջ պինդ սեղմած խոտ կը լցեն, և կը կոչեն *Ռէշ*? մթէլի վրայ մէկ երկու կտոր կտաւէ Հին շորեր կը զնեն և սորա վրայ կածեն նախապէս տաքցուցած չոր և սրտաւ Հոգ³⁾, որու վրայ երեխան այնպէս կը պառկացնեն որ թնոյքը միայն ընկնայ Հոգի վրայ, Հոգի մի մասը կը լցեն նաև երեխայի գոգը, որպէս զի մէջը չխտիի հոններու վրայ և չխտրշէ մատղաշ մարմինը. ապա Հոգշորերը կը փաթթեն երեխայի ոտներուն և քիւր կոշտած լայն երէզներով ամուր կը ժքեն երեխայի ոտք ու ձեռքը (ուղիղ պարզելուց թնոյ) ու կսկսին օրօրեյ մինչև քուն բերելը: Այդ *Գրգրեր* և *Բըրգրեր* ժամանակն է, որ զիւրացի կանայք ցած և անուշ ձայնով ու Հաղիւ լսելի եղանակով կերպեն օրօրներ, բայց ափսոս որ քրդերէն լեզուով:

Քնացնելու Համար՝ մամիկները *Էքուն* զքուն կը բերէ խօսքը առաջնորդ ունենալով, որուայ մեծ մասը և ամբողջ զիշերը երեխան օրօրոցի մէջ քնած կը պահեն, և որքան որ լաց ու ճիւղ արձակէ, մօրը կ'ստիպեն որ կաթ տայ և օրօրելով քուն բերէ: Քնած ժամանակ երեխայի երեսը բոլորապէս կը ծածկեն և, կը զգուշանան որ մի տեղից լորս ներս չթափանցէ, որովհետև երեխան պրկուած լինելով լորսին նախու Համար աչքերը միայն պիտի ծռէ այն կողմը և երկաթ նայելով աչքերը շէլ դուրս գան:

Քնից արթնցնելով փաքքիկին շորեր կը Հագցնեն, Հա-

²⁾ Մինչ օրն Ազուած՝ երկու տակ պարանով կապուած և վրան շորերով փաթաթած օրօրոցը, որ փաթէ օրօրոցից տակն ինչա կը դառնայ և հանգիստ կը քնացնէ երեխայն:

³⁾ 1—2 տարեկան հասակը՝ Կոչի գործածութիւնը կը սկէ, որ Կայ, քուրց, ժողովոյի կոչից բնութեամբ ընդհանուր սովորութիւն մ'է:

լուսանկարը՝ մէկ շաղկի, մի չիթ անթարի (կապա), ոտքերը ԳՔԻԻԻ կամ բրդե գուլբայ, մէջքը շորից կարած նեղ գտիկ, գլուխը մի ֆէս կամ ձեռակար ապիտակ կտուէ արախչի, որու վրայ կտր և տարբեր աներով ու մեծութեամբ ու վրան Ուտուանանայ պատկերը նկարած ռադաֆներ կը կարեն. չորս կողմից կտեւիւցնեն շէշ և Գ-շ-շ, փերուզ և զանազան քարեր, քամակի վրայ կը կարեն Գ-ճԻԻ և Զ-Դ-Ի կոչուած խրխուռի պատեանները, որպէս զի երեխան շ-շ-շ-Ի (նազայ՝ լճիւանդանայ, չի-Բի-յ (ջղաձգութիւն) և ալլն, Հարուստի կամ միամօր գաւակներուն՝ զտակի բալորը գրամներով զարգարած արծաթ շղթայ ևս կը կարեն, որ ամորարար Լ-ճԻԻ մի կունենայ մէջ տեղը:

Աղքատները ար զարդարանքները չունին, միայն մէկ շաղկիով և կապայով կը բաւականանան, բոժանքներէն գոնէ մի մասը կը գործածեն նոյն նպատակով:

Բոժոժներով զարգարած փափկիկ մանուկը տան բալոր անգամները ձեռքէ առնելով կը թռչնեն և կուրախանան Հետը, միայն խիստ զգուշութեամբ կը բանեցնեն որ երեխան գլխի-փալը չգործեն, որպիս զի Խ-Խ-ոյ չշրջուի. ապա գլխով կանեն, մանկական լեզւով *) խօսքեր կուղղեն, կը ծիծաղին և ալլն, և երբ կարողացան երեխան ժպտեցնել, կարգ մի Համբոյրներով մանկիկը կը ճանաչեն, մինչև որ ճանաչը կը փոխուի սուր լաց ու բազաքի, ապա կը յանձնեն իւր մօրը:

Կերակուրը՝ բացի իւր մօր կաթից, երբ քիչ քիչ գարգացու, աւբջուցած կաթ ևս կը խմցնեն: Եթէ մայրը կաթն-

*) Իււանըրիցի մալքերու ու մանկական լեզուն նմանեալ բառերից

կը բաղկանայ.	9. կակա—միւզ,	17. պլուայ—միւ.
1. կորչու—գլուխ,	10. բժայ—հրաք,	18. ֆուֆու—կաթ, խմելիք.
2. շաշու—աշք,	11. գիլն-խաղալիկ,	19. ալիւէ—զարկ, խփէ,
3. գրգու—ստամ,	22. ճիճի—պաղգուն.	20. մընի—մընի.
4. քիթայ—քիթ,	առարկայ, ապակի.	կանգնիր,
5. թաթայ—մեռք,	13. կուչու—չոււն,	21. ճշ, քրի
6. սառայ—սաք,	14. նուայ—գառ.	22. զգուճի է,
7. փապա—նայ,	15. կոթայ—գամէշ	23. պանի—զարկի,
8. պուպու—չուք.	16. ճուճու—կու,	24. ախի—հատի

առաջ ծծեր չունենայ, այս ու այն կնոջ ծծեցնել կուտան և, ախր մորթաց ծծեր ու գոռիկ մեղք բերելով կաթով կը լցնեն և կը գործածեն, մինչև բաւականին մեծանալը, այնուհետև քամած մածուն շաքարով խառնած կը կերակրեն, մեղք մօի, հացի կտոր, չոր ու թաց մրդեղէն և այլն տալով կը մեծացնեն, այնպէս որ արթուն եղած ժամանակ գիւղական երեխան անպատճառ մեղք մի բան ունենալու է:

Երեխան ծծից կտրելու համար՝ առհասարակ պտուկներու ծալքը անատունի լիւշէ, գոռիկ և այլն կը քանն, երբեմն նաև կը խաբեն, կը սատտեն, կը ծեծեն մինչև որ հետզհետէ վարժուելով մօռնայ թղորայլին ծիծ ուտելը:

Երբ փոքրիկը սովորեցաւ գոռիկ (անատունի նման ախերու վրայ երթալ) կը թաղանն այդպէս երկար ժամանակ. ազախին պահելու սովորութիւն կամ կարողութիւն չունենալով, խեղճ երեխաները այնպէս անխնամ կը թաղանն տանջուելու: Այդ ժամանակ կը սովորեն պատերու հոգեբը փորփրել և բնագոմամբ տանել բերանը, որով կ'ենթադրուեն հոգ աւտելու ախտին, մինչև 10—12 տարեկան հասակը կը տևէ և անհաճոյ գեղնութիւն կը պատճառէ: Զրկուելով նաև մալրական անուշ գլուանքներէն, որովհետև իրական սեռը բաւական զբաղմունք ունի, երեխայք արիւնքած են նաև լալ և աղաւորել (երեսը ծռած լալով խնդրել) և երբ բաւականութիւն չտրուեր խնդանքուն՝ Բաշմուշ (զարկանալ, ուշաթափ լինել լալու ժամանակ) տանջանքին կ'ենթարկուին:

Թալցնելը կտրելու համար մեծ պատի առաջին շարժումայ մէջ որ մի կիբակի կը պահեն ի պատիւ Բաշմուշ, որ թրեւս ալքի, թղպալի և այլ նման չար ոգի մի է:

Ուրիշները վերջացնելու համար գոռիկ անուշով կտաքիկ մի շինել կուտան, որու ետեւից երեխան բռնելով տան մէջ կը պտտի, մինչև որ կը սովորի առանց օգնականի քայլել: Գիւղացի երեխայք առհասարակ ուշ ոտքի կելնեն, ամենամեծ պատճառը այս է՝ որ կրակին նիւթեր պարունակող կերակուրներ քիչ կը գործածեն և լաւ չեն խնամուիր: Ուշ քալող երեխան մաղի վրայ դրած եօթ տուն երթալով հացի էֆ (թոն-

գրքի կողքից փռու վրայ ընկած և անմե թխուած և ալրած հաց) կուգին ասելով.

«Կուտ մէ տուէք մեր կտան՝ (երեխան կուտի նմանեցնելով).
«Ելնայ կանի վըք տոտան»:

Նոր ասամ հանած ժամանակ, ցորեն, ոսպ և սխեռ մխախն խաշելով — — — — — կոչուած Հասիկը կը պատրաստեն, և երեխայի գլխու վրայ կանեն, ապա կը բաժնեն տան ըն-
տասարին ու մօտիկ բարեկամաց:

Խօսալու համար գլխաւորապէս մայրերը, գիւղացոց ասա-
ծին տէս՝ կակսին երեխայոց հետ ժանկական լեզուով ~~ալլալ~~
(թաթախել), եթէ ուշ լեզու ելնէ, դարձեալ մազի վրայ գրած
կամ շալակած 7 տուն ման կուզան հաց մտրալով և, ամէն
մէկ տուն մանկու տանն ասելով՝

«Ուրն երկեր է լեզու կուգէ»:

Լեզուաբացի ինչպէս նաև ջրոտ բերան երեխայի դոժին-
քը (լարմին) կտրելու համար կնքահալը կամ անգրանիկ մէկը
նկայթ մատը կը թաթախէ երեխայի բերանը:

Երբ ալքերը ժաժան (արաղ—արաղ այս ու այն կողմը
գառնալը խաղալ) ջրաղաց կը տանեն, որ պատուղ քարերու
վրայ նայէ և ալքերը ժաժալուց զազրին:

Երբ առաջին ասամը փոխեն, մայրերու խորհրդով երե-
խայի ընկած ասամը կը տանեն ձգելու դռան նիւսնի տակ
(ձգինք) ասելով երեք անգամ.

«Առ քրդի շան ակուայ,

«Տուք ընձի գառան ակուայ»:

Յալանջիցոց բարբառով երեխան կը կոչուի ճի (արու լինի կամ
էզ) նաև երեւ, ռու, որդի, Արու հիժը՝ առ, էզը — — — — — Անդրա-
նիկ հիժը կը կոչուի — — — — — վերջինը թոթիկ և սոցա մէջ ննուզը մի-
ջենիկ, Երկուորեակը կը կոչուի (քրդ.) Զէն. միամօրը /Կուտ/. Անժա-
մանակ նմուզը կը կոչուի ու գոտ, վեժածը յոտ, իսկ ապօրինի
հիժը Բժ. երկտրդ, երտրդ... Կնոջ հետ եկող երեխաները վերջին
մօրդու համար ոյ թէ որդի աչ Զէի կը կոչուեն:

Նորանիւր եթէ ալլանդակուած, լեզուեղած և արտասովոր կազ-
մաթիւն ունենայ կանուանուի քուտ քուտ, ալլա՛նդ *):

*) Անունները թէև կան, քայց քուտնի աղճանի մեւոյ պատահած լէ
մեր օրերը. այսպէս նաև որու և էլ մեծ մարդ կամ կին իրեն հօգիտ կը

Քառակ, որդի, երբեմն ես գուցե քանորդ ոչ այնքան տեսա հասակը ցոյց կուտան, որքան որ փողաքշական մաքով կը զարնանուն, բայց միշտ երկխալի ամենափոքր հասակին համակը է. եթե, ճեղք մեծին կատար, ապա՝ եթէ արու է, ապա և էզը աղջիկ կը կոչուի Պատանեկութեան հասակը շահել **): բառով բացայայտելուց զկնի, երիտասարդը կանուանեն (բրդ.) խոսք կամ (տան.) շահել, ամուսնանալուց յետոյ արդէն հար է, որ ձերանալով կը կոչուի հալար (ախար). խախտանք ձերը ԳԵՐԻՄ (կնկան, կուշ եկան, զատկան) և խախտանք գրգռուի՝ կոստ (castor, ջրշուն?) Պատանեկութեան հասակ ունեցող աղջիկը կը կոչուի խոսք (հասան) ամուսնանալու Ժամանակ խոսք? ապա Ե՛ (իբր զանցան), ամուսնանալով հար, երկխալ բերելուց յետոյ ԻԲԻ, մի քանի երկխալ բերելուց զկնի զԵ՛ ԻԲԻ (միջին հասակի կին), ձերացանք Ե՛ (բրդ. պիք), շատ զատուր ԳԵՐԻՄ, Ե՛ և Ե՛ Ե՛:

Մանկանց դաստիարակութիւնը

Երկխալը զեռ ոտք լիլան ու թափանցան ինչպէս տեսանք, ընտանիքի մէջ մխրթարական խնամք ու կացութիւն չունին. երբ կնկան քալել ու խօսել մայրերը ձանրութիւնից մի կերպ ազատուելով թոյնոց նման ձաղերիկն կարմակն զուր, ուր մանուանդ ա՛մանները, երբ բնութիւնը Ե՛-իւմով շալկի կը հաղին, բնութեան փոքրիկ որդիք քարի, փայտի, հող ու ջրի հետ խաղալով ու տրորուելով կը մեծնան առանց կրթիչ ձեռքի մի հպատակելու: Գիւղական շարքաշ ու կիսափայտիկ կեանքի հիմքը այս օրումնից կը դրուի. եթէ քաղցի կարիքը և առն զառնալու բնագոյուրը չլինէին. թերեւս ընտանիքի մէջ եւ չգիտի վերաշունային:

Մարմնական կոպտութեան հետ երկխալոց միտք ու հոգին եւս անմշակ, խոպան և անկողպար կը մնան: Ավանառես լինելով կոպիտ ձեռքներու նիստ ու կացին, լսելով շատ տարանուն տգեղ հայհոյանքներ, երկխալք իրենց մայրերէն առնելով այս գառները հրապարակի ու փողոցի մէջ մէկ մէկու փայ կը ձախեն ԳԵՐԻՄ:

Ցարուայ մեծ մասը բոքիկ, գոտկարմակ, կնկոց, մէկ տակ շալկով զաշտ ու փողոց թափանելուց յետոյ, երբ աշուն կը ձառնայ, բնութեան սաստկութիւնը կը համարմբէ խո փոքրիկ որդիքը բնակարաններու մէջ, ուր կեանքը նեղ գալով իրենց օրուայ տաք մասը

լիշուն, գալի կը գանուն գառով մէջ՝ բայց մամուկ պահուելու համար յայտնի չեն. **): շնութիւն գործելու Ե՛-իւմիւն (կատարելութիւնը) ունենալու հասակը: